

Világtükör

Göhring, Walther

A lakosság képzettségi szintje és a pedagógusok munkafeltételei nemzetközi összehasonlításban

Európa egységesítési törekvései és az Észak-Amerikával, valamint Japánal folytatott konkurenciaharc közepette mind több elméleti szakember hasonlítja össze a köznevelési rendszereket. Szemügyre veszi hatásukat az emberek életére, a gazdaság gyakorlatára, hogy az összevetés alapján ajánlásokat fogalmazhasson meg a jövőndő oktatáspolitikai, közoktatás-fejlesztési pedagógiai döntésekhez. Nem eléggé ismert azonban, hogy mi történik az egyes fejlett államokban a köznevelés területén. Az ezzel kapcsolatos tudást kívánja teljesebbé tenni e tanulmány.

Egy állam társadalmi-gazdasági fejlődésének mérésére újra és újra az iskolát használják. Minden döntés, amely az iskola fejlődésére hat, magas helyi értékű. Egyidejűleg azonban kevésbé ismert, hogy mi történik az európai országokban, és más földrészek fejlett államaiban a köznevelés területén, valamint hogy az összehasonlításból milyen tanulságok vonhatók le az egyes országok munkájára vonatkozóan. A következőkben megkísérlem e hiányt részben pótolni, az iskolára és környezetére vonatkozó tudás egy szegumentumát teljesebbé tenni.

Az egyes köznevelési rendszerek összehasonlításának nem célja sem az egységesítés, sem a nivellálás. Sokkal inkább az együttműködés útjainak feltárásával a nemzeti sajátosságok megtartásának erősítését célozza, valamint az európai versenyképesség javítását más piacokkal és rendszerekkel szemben.

Mind több európai elméleti szakember próbálja meg – ismerve Európa egységesítési törekvéseit és Észak-Amerika, valamint Japán konkurenciáját – különböző aspektusokból összehasonlítani a köznevelési rendszereket, és szemügyre venni hatásukat a gazdaság gyakorlatára azért, hogy az összevetésből ajánlásokat vehetessenek le a jövőndő pedagógiai intézkedéseire.

Egyetlen nemzeti köznevelési rendszer sokrétűségének adekvát bemutatása is nagy vállalkozás, az európai iskola- és köznevelési rendszerek ábrázolása csupán kis lépésenkénti előrehaladást tesz lehetővé. Több ország helyzetének összevetése esetében ugyanis gyakran egymással szemben állnak kialakult szervezeti formák, meghatározó vonások, egységesítések és egymást kizáró okok.

A tanulmány három kérdést tárgyal: a népesség képzettségi szintje és annak költségei, a pedagógusok munkafeltételei és a köznevelési rendszerek felépítése. Folyóiratunk a következőkben csak a két elsővel foglalkozik.*

* Folyóiratunk az eredeti tanulmánynak a szerzővel egyetértett – általa elfogadott – szerkezetű változatát adja közre. A táblázatok forrásai: WCOPT (1986, 1991), Commission of the European Communities (1988); Neave (1988); NEA (1992); Nelson (1991); Ishizaka (1988). (Szerk.)

1. A népesség képzettségi szintje

A világ különböző országaiban, köztük sok európai államban a 25-64 éves korosztály egyes tagjainak képzettségi szintje egymástól nagyon eltérő lehet (1. táblázat).

1. táblázat — A lakosság általános képzettségi szintje
(Iskolázottsági szint a 25–64 éves populáció %-ában, 1991-ben)

	Óvodai, alapfokú, alsó középfokú	Felső középfokú	Felsőfokú	Összesen
Észak-Amerika				
Kanada	24	36	40	100
Egyesült Államok	17	47	36	100
Csendes-óceáni régió				
Ausztrália	44	25	31	100
Japán	—	—	—	—
Új-Zéland	44	33	23	100
Európai Unió				
Belgium	57	24	20	100
Dánia	39	43	18	100
Franciaország	49	35	15	100
Németország	18	60	22	100
Görögország	—	—	—	—
Írország	60	24	15	100
Olaszország	72	22	6	100
Luxemburg	—	—	—	—
Hollandia	44	37	20	100
Portugália	93	3	4	100
Spanyolország	78	12	10	100
Egyesült Királyság	35	49	16	100
Egyéb Európa - OECD				
Ausztria	33	61	7	100
Finnország	40	42	18	100
Izland	—	—	—	—
Norvégia	21	54	25	100
Svédország	33	44	23	100
Svájc	19	60	20	100
Törökország	82	11	6	100
Országok átlaga	45	36	19	100
Közép- és Kelet-Európa				
Csehszlovákia	27	63	10	100
Magyarország	—	—	—	—

A közép- és kelet-európai országok – tájékoztató célból feltüntetett – adataira az elemzések nem terjednek ki.

Az eltéréseken belül az egyes országcsoportokra, országokra jellemző tendenciák, tendenciaváltozatok figyelhetők meg. A táblázatba foglalt adatok értelmezésénél célszerű egy-egy nemzet/államcsoport szóban forgó populációja legmagasabb beféjezett képzettségének három szintjét egyetlen egységként felfogni. Ha ennek megfelelően a 25 ország adataiból képzett, egymást követő iskolázási szinteken mutatózó középértékek sorát az országok viszonyítási alapjaként elfogadjuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy felfelé haladva az alsó középfokú, a felső középfokú és a felsőfokú-egyetemi szinteken, a populáció 100 tagja között egyre kisebb a magasabb végzettségűek aránya. A középérték: 45, 36, illetve 19 fő.

Ha ezen az alapon megnézzük, hogy az említett hármas egységen belül milyen trend jellemző az országok többségére, azt találjuk, hogy a három középérték egy felülről lefelé haladó vonallal ábrázolható. Ez azt fejezi ki, hogy a vizsgált populáción

belül a képzettség legalacsonyabb szintjétől a legmagasabbig 100 egyén közül egyre csökken azoknak az aránya, akik a képzettség magasabb fokaira eljutnak. Alsó középfokú képzettséget tehát a legtöbben, míg felsőfokú-egyetemi végzettséget a legkevesebben szereznek.

Ezen a tendencián belül több változat létezik a csökkenés módja, mértéke szerint. Viszonylag egyenletes annak az üteme például Hollandiában (44–37–20), Franciaországban (49–35–15) és Belgiumban (57–24–20), azzal a különbséggel, hogy kevesebben vagy többen vannak-e azok, akik csak az induló, legalacsonyabb iskolázottsági szintet fejezték be (44, 49, 57). Más nemzeteknél azt tapasztaljuk, hogy a csökkenés nem ütemes, hanem ugrásszerű: jelentős a különbség a csupán alsó középfokú végzettséget szerzők igen nagy számára és a felsőfokon csak kis számban végzettekre utaló középtételek között. Erős például a középtételek-csökkenés Írországban (60–24–16), míg Olaszországban már meredek (72–22–16), Portugáliában pedig zuhanásszerű (93–3–4).

Több nemzet esetében egy második tendencia érvényesül, amelyet a harangszzerű, a közép felé laposabban vagy meredekebben emelkedő, majd süllyedő görbe szemléltethet. Ezekben az országokban az előző tendenciát mutató csoport állama-itól eltérően a felső középfokon iskolázottak száma nem csökken, hanem emelkedik a csupán alsó középfokon végzettekéhez képest, és a felsőfokú végzettségűek is kellő számban vannak. Ilyen országok – a legkedvezőbb arányúaktól haladva – az igen erős emelkedést mutató Németország (18–60–22) és Svájc (19–60–20), az ezeket követő Norvégia (21–54–25) és Egyesült Királyság (35–49–16), majd a már laposabb görbével jellemezhető, egymástól mégis különböző két ország: Svédország (33–44–23), valamint az Amerikai Egyesült Államok (17–47–36), ahol kiugróan magas a felső szinten képzettek aránya. Egyébként érdekes, hogy nemcsak Svédországban, hanem jellemzően az észak-európai országokban, így Norvégiában, Dániában és Finnországban egyaránt ez a meredekebben emelkedő tendencia érvényesül. Ezen országok körében egy fejlődő ország karakterisztikus példáját jelenti Ausztria (33–61–7), ahol a nagyobb arányú felsőfokra jutáshoz még bizonytalannal szükséges, hogy a felső középfokon képzettek már megugrott aránya tovább növekedjék.

A két következő tendenciának csupán egy-egy képviselője van. A harmadik – a többségi elsőnek a fordítottját jelentő, egy lentől felfelé haladó egyenessel ábrázolható – tendencia csak az észak-amerikai régió egyetlen országában, Kanadában mutatkozik (24–36–40), ahol az iskolázás egymást követő, mind magasabb fokain egyre többen szereznek befejezett képzettséget. A negyedik, fordított haranggörbével szemléltethető tendencia egyetlen példája Ausztrália (44–25–31), ahol a két szélső iskolázási szinten a középtételek magasabbak, mint a középső szinten.

A továbbiakban célszerű áttekinteni, hogy az iskolázásban elsősorban érintett, 5–29 éves korosztályú népesség milyen arányban vesz részt az intézményes, a formális képzésben (2. táblázat).

2. táblázat — Részvétel a formális képzésben

(Az 5–29 éves populáció 100 tagjából a köz- és felsőoktatási intézményekben tanulók aránya 1991-ben)

	Alap- és alsó középfokú	Felső középfokú	Felsőfokú	Nem megha- tározott	Összesen (óvodával együtt)
Észak-Amerika					
Kanada	36,0	11,1	12,9	0	60,0
Egyesült Államok	35,2	9,6	10,5	0	55,2

	Alap- és alsó középfokú	Felső közép- fokú	Felsőfokú	Nem meghatározott	Összesen (óvodával együtt)
Csendes-óceáni régió					
Ausztrália	45,6	9,7	7,6	0	62,8
Japán	34,4	13,9	7,7	1,1	57,1
Új-Zéland	39,6	12,5	7,4	6,1	65,6
EU					
Belgium	30,2	16,0	7,3	3,6	57,1
Dánia	33,4	12,8	8,6	0	54,8
Franciaország	35,8	12,3	8,3	1,3	57,7
Németország (NSZK)	29,0	12,4	8,6	0	50,0
Németország	30,5	11,1	7,7	0	49,2
Görögország	—	—	—	—	—
Irország	40,7	10,3	5,3	0,5	56,9
Olaszország	26,0	15,3	7,1	0	48,4
Luxemburg	—	—	—	—	—
Hollandia	36,3	10,8	8,2	0	55,2
Portugália	34,0	9,1	4,0	0	47,0
Spanyolország	32,0	17,0	8,0	0,3	57,3
Egyesült Királyság	32,6	15,5	4,6	0	52,7
OECD					
Ausztria	25,8	14,6	8,7	0	49,1
Finnország	35,6	13,2	9,9	0	58,7
Izland	—	—	—	—	—
Norvégia	31,5	15,3	8,6	0	55,4
Svédország	32,3	10,5	7,0	0	49,7
Svájc	30,0	13,1	5,5	0,3	49,0
Törökország	31,8	4,9	2,6	0	39,3
Közép- és Kelet-Európa					
Csehszlovákia	33,8	14,8	2,9	0	51,5
Magyarország	33,0	16,4	2,5	0	51,9

A statisztikában szereplő 22 országban ezen populáció 100 tagja közül, leszámítva a nem meghatározható szinten tanulók elhanyagolható arányát, 39–60 között mozog a formális képzésben részt vevők összlétszámának átlaga.

Az országok többségében a populáció 100 tagjából 50–59-en iratkoztak be összesen a három képzettségi szinten. Ennek a sávnak az alsó mezőjében 3 olyan országot találunk, ahol 50-nél kevesebb a beiratkozottak száma: Németországot, az Egyesült Királyságot és Dániát, a felső mezőben pedig 8 országot: Hollandiától az Egyesült Államokon át egészen Finnországig. A skála két végén érdekes alakul a helyzet. Ötven főnél kevesebb – 47–50 – az iskolázásban részt vevők átlagának a száma 6 igen különböző gazdasági fejlettségű országban: Portugáliában 47, Olaszországban 48 és egyaránt 49 fő Svédországban, Ausztriában, Svájcban, valamint a volt NSZK-ban. 50-nél viszont több a képzésben részt vevők átlaga 3 helyen: Kanadában, Ausztráliában és a csúcson, 65 fővel, Új-Zélandban.

A formális képzés különböző fokozatainak részt vevőknek az aránya átlagosan a következőképpen alakul: az alapfokú és az alsó középfokú képzésben 22-től 45 főig, a felső középfokú iskolázásban 5-től 15-ig, a felsőfokú intézményekben a 2 és 3 között lévő alsó határtól a közel 13-as legmagasabb értékig terjed a képzésbe bekapcsolódottak arányszáma. Az államoként részletezett adatok egy-egy országra vonatkozóan csak együttesen értelmezhetők. Értékük attól függ, vajon az alsó középfokú befejezett képzettség milyen arányú felső középfokú, illetőleg felsőfokú képzettségi arányokkal jár együtt (vö. 5. táblázat).

Az iskolázottsági szint *nemenként* is mutat eltéréseket az észak-amerikai, a csendes-óceáni, az európai unióbeli régióban és az OECD-országokban (3. táblázat).

3. táblázat — A képzettség szintje nemenként
(A különböző szintű végzettségű nők aránya a 25–64 éves populációban 1991-ben)

	Óvodai, alap- fokú, alsó középfokú	Felső középfokú	Főiskolai	Egyetemi	Nők aránya a népességben
Észak-Amerika					
Kanada	50	54	50	46	51
Egyesült Államok	50	54	51	46	51
Csendes-óceáni régió					
Ausztrália	58	26	66	39	50
Japán	—	—	—	—	—
Új-Zéland	58	37	69	40	51
EU					
Belgium	52	47	59	35	50
Dánia	55	45	55	47	49
Franciaország	55	45	58	45	51
Németország	71	49	35	35	50
Görögország	—	—	—	—	—
Írország	47	58	51	40	50
Olaszország	52	48	X	43	51
Luxemburg	—	—	—	—	—
Hollandia	57	45	47	31	49
Portugália	52	44	77	47	52
Spanyolország	53	43	X	47	51
Egyesült Királyság	59	45	60	36	50
OECD					
Ausztria	66	43	X	41	50
Finnország	50	52	18	42	50
Izland	—	—	—	—	—
Norvégia	52	50	25	40	49
Svédország	48	50	23	46	49
Svájc	65	52	20	32	50
Törökország	41	35	X	28	40
Országok átlaga	54	46	54	40	50
Közép- és Kelet-Európa					
Csehszlovákia	66	46	X	40	51
Magyarország	—	—	—	—	—

Ha az egyes országok adatait a különböző szintű befejezett képzettséggel rendelkező lányok/nők arányának középvértékeihez viszonyítjuk, akkor a következő nemzetknél találunk feltűnő eltéréseket az egyes iskolázottsági szinteken.

Az alap- és az alsó középfokú iskolákban – Törökország kivételével – a lányok aránya minden régióban és országban valamivel magasabb, mint a középvérték (54). Kiugróan magas Németországban (71), magas Ausztriában (66) és Svájcban (65), valamint az Egyesült Királyságban (59). Jelentősen a középvérték alatt van Írországban (47) és Törökországban (41).

A felső középfokú iskolákat végzett lányok arányának országonkénti összehasonlítása azt tanúsítja, hogy az a legmagasabb Írországban (58), Kanadában és az Egyesült Államokban (54–54), valamint Finnországban és Svájcban (52–52). Az ilyen végzettségű nők aránya jóval a középvérték alatt van Törökországban (35), Új-Zélandban (37) és Ausztráliában (26). Az utóbbi állam példája világosan jelzi, hogy az alacsony arány nem jelent szükségképpen negatívumot, hiszen azzal is összefügghet, hogy viszonylag magas a felsőfokú végzettségűek aránya.

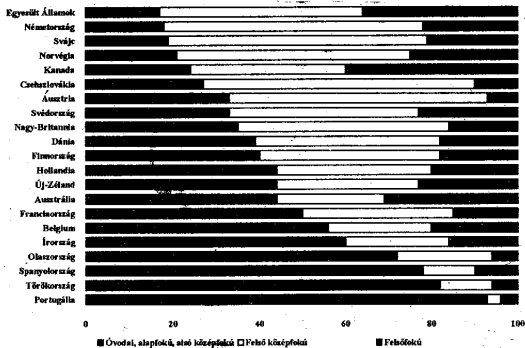
A főiskolákon, illetőleg az egyetemeken végzett 25–64 évesek korcsoportjában a nők arányának középvértékeihez képest (54, illetőleg 40) feltűnően nagy az

arányuk Portugáliában (77 és 47), Új Zélandban (69 és 40) és Ausztráliában (66 és 39). Viszonylag alacsony Spanyolországban (0–47), Olaszországban (0–43) és az utolsó helyen álló Törökországban (0–28).

Az egyes államok gazdasági és kulturális fejlődése szempontjából kardinális kérdés a *felső szinten képzett szakemberek* megfelelő aránya a lakosságban. Az egyetemi végzettség tekintetében az összehasonlított államok rangsora érdekesen alakul (4. táblázat). Ismert, hogy egyetemi diplomája az államok többségében a lakosság közel 15–18%-ának van.

4. táblázat — A lakosság általános képzettségi szintje

(A legmagasabb iskolázottsági szintet elérők a 25–64 évesek populációjának %-ában, 1991-ben)

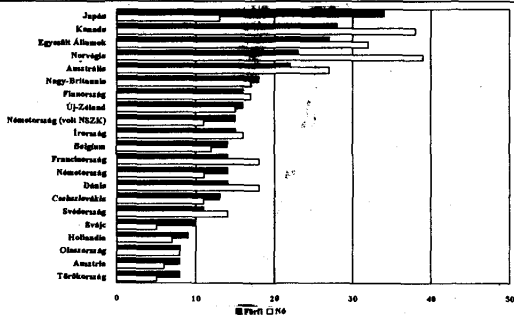

A 15–18%-os, mintegy átlagot jelentő sávba még olyan régi, nagy kultúrájú államok is tartoznak, mint az Egyesült Királyság, Finnország, Németország, Franciaország. Feltűnő, de nem meglepő, hogy 20%-nál magasabb arányban egyetemi végzettségűeket – Norvégia kivételével – csak Európán kívül találhatunk. Így Ausztráliában, továbbá az USA-ban, Kanadában és a csúcson: Japánban. Ausztria az egyetemi végzettség tekintetében a törököket megelőzve az utolsó előtti a rangsorban; az ipari országok közül pedig a legutolsó helyen áll. Negatív helyzetét jelentősen javítja az érettségizettek kedvező aránya, illetőleg a képzésben jelenleg részt vevő 5–29 évesek nagy száma (vö. 2. táblázat). Ennek figyelembevételével Ausztria az OECD-országok csoportjának a középmezőnyében helyezkedik el.

Tájékozódjunk arról is, hogy milyen az egyetemet végzettek *nemenkénti megoszlása* (5. táblázat).

Az adatsor 21 országa közül 12-ben a férfiak arányának a középértéke magasabb, mint a nőké. Jelentős különbség nemenként a nők javára csak néhány országban mutatkozik. Így Norvégiában mintegy 40 versus 23%, Kanadában 38

5. táblázat — Az egyetemi diplomával rendelkezők
(Az egyetemi végzettségű nők és férfiak aránya 1991-ben)

versus 28%, az Egyesült Államokban 33 versus 27%, Ausztráliában 27 versus 22%. Fájdalmas a különbség a legmagasabb arányú egyetemet végzett férfiak nemzeténél, a japánoknál, a nők hátrányára: 34 versus 14%.

Minden egymással összehasonlítható országban kifejezett összefüggés mutatható ki a lakosság *képzettségi szintje és a munkanélküliség között*, s egyre világosabbá válik, hogy ahol hiány jelent meg munkahelyekben, a nők háttérbe szorításának versenye bontakozott ki (6. táblázat).

6. táblázat — Munkanélküliség és képzettség
(A 25–64 éves aktív populáció 100 főjére eső munkanélküliek aránya képzettségük szerint, 1991-ben)

	Óvoda, alapfokú, alsó középfokú	Felső középfokú	Főiskolai	Egyetemi	Összes
Észak-Amerika					
Kanada	14,1	9,5	7,8	5,1	9,1
Egyesült Államok	12,4	7,3	5,6	3,6	6,8
Csendes-óceáni régió					
Ausztrália	9,1	6,0	6,6	4,2	7,1
Új-Zéland	10,9	7,4	5,3	4,2	8,1
EU					
Belgium	11,8	4,2	2,3	1,7	7,8
Dánia	14,2	9,1	5,7	4,6	9,9
Franciaország	10,6	6,6	3,6	3,8	7,8
Görögország	—	—	—	—	—
Németország	10,5	6,6	4,6	4,5	6,6
Írország	20,3	7,3	4,9	3,4	13,6
Írország	5,7	7,2	—	5,0	6,1
Hollandia	8,6	4,9	4,2	4,6	6,1
Portugália	3,9	3,1	0,8	1,8	3,8
Spanyolország	13,7	12,2	—	9,3	12,9
Egyesült Királyság	10,4	6,5	3,7	3,1	7,1

	Óvoda, alapfokú, alsó középfokú	Felső középfokú	Főiskolai	Egyetemi	Összes
OECD					
Ausztria	4,8	3,1	—	1,5	3,4
Finnország	8,6	7,0	2,9	2,1	6,6
Izland	—	—	—	—	—
Norvégia	6,7	4,4	2,3	1,6	4,1
Svédország	2,6	2,3	1,1	1,1	2,1
Svájc	1,3	1,5	0,8	2,2	1,4
Törökország	5,7	7,2	—	3,1	5,7
Országok átlaga	9,3	6,2	3,9	3,5	6,8
Közép- és Kelet-Európa	—	—	—	—	—
Csehszlovákia	—	—	—	—	—
Magyarország	—	—	—	—	—

Az adatok azt mutatják, hogy a munkanélkülieken belül a fiatalok aránya a legmagasabb: 50%-os. Arányuk Németországban és Ausztriában a legalacsonyabb.

E témakörben a köznevelési rendszerek összehasonlíthatók továbbá az ifjúsági munkanélküliség volumene (az Európai Unió 12 országában a 25 éven aluli munkanélküliek aránya 42% volt 1990-ben) és az adott ország szakképzési szisztémájának az összefüggése szempontjából is. Azokban az országokban, ahol duális: munkahelyi és iskolai a szakképzési rendszer, mint Ausztriában, Németországban és Svájcban, ott a legalacsonyabb a fiatal munkanélküliek aránya.

A népesség képzettségi szintjét nagymértékben befolyásoló tényező a *tanár-tanuló arány*, amely az adatok tanúsága szerint az alapfokon és a középfok két szintjén a következőképpen alakul (7. táblázat).

7. táblázat — Az egy tanárra eső tanulók száma
(A tanuló-tanár arány oktatási szintek szerint, 1991-ben)

	Közoktatás					Köz- és magánoktatás				
	Óvoda	Alapfokú	Alsó középfokú	Felső középfokú	Össz.	Óvoda	Alapfokú	Alsó középfokú	Felső középfokú	Össz.
Észak-Amerika										
Kanada	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Egyesült Államok	—	15,5	16,1	15,6	15,9	—	15,2	15,7	15,2	15,5
Csendes-óceáni régió										
Ausztrália	—	18,0	—	—	15,0	—	18,5	—	—	18,6
Japán	14,7	20,3	17,7	16,2	17,0	18,9	20,3	17,5	17,0	17,3
Új-Zéland	—	18,4	—	—	19,1	—	—	—	—	—
EU										
Belgium	—	9,3	—	—	6,8	—	9,7	—	—	7,7
Dánia	14,0	11,1	9,2	12,6	10,7	13,6	11,1	9,5	12,4	10,7
Franciaország	27,5	22,7	—	5,6	13,6	27,5	22,8	—	—	14,0
Németország (NSZK)	—	—	—	—	—	20,8	20,5	14,9	19,3	16,5
Görögország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Írország	—	—	—	—	—	23,3	26,9	—	—	17,2
Olaszország	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Luxemburg	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Hollandia	20,3	19,0	—	—	17,0	21,2	19,7	—	—	15,9
Portugália	17,0	13,3	—	—	—	22,2	13,4	—	—	11,6
Spanyolország	22,5	19,7	17,6	14,7	15,8	24,8	22,0	18,1	16,0	16,9
Egyesült Királyság	29,0	22,2	18,6	13,7	15,3	27,8	21,5	17,7	13,2	14,7
OECD										
Ausztria	20,5	10,8	6,8	17,3	10,0	20,9	10,8	6,7	17,0	10,0
Finnország	—	—	—	—	—	—	18,8	—	—	—
Izland	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Norvégia	—	10,7	8,7	8,1	8,4	—	10,8	8,8	8,9	8,9
Svédország	—	10,4	9,7	11,9	10,6	—	10,4	9,7	11,9	10,7

	Közoktatás					Köz- és magánoktatás				
	Óvo- da	Alap- fokú	Alsó középfokú	Felső középfokú	Össz.	Óvo- da	Alap- fokú	Alsó középfokú	Felső középfokú	Össz.
Svájc	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Törökország	17,1	30,5	49,7	13,1	24,3	16,8	30,4	51,1	12,7	23,9
Közép- és Kelet-Európa										
Csehszlovákia	11,1	21,7	16,0	24,4	18,9	11,1	21,7	16,0	24,4	18,9
Magyarország	-	-	-	-	-	10,8	11,6	11,8	16,1	13,5

Alapfokon egy tanárra általában 18-22 tanuló jut. A legtöbb tanítvány egy tanárra Törökországban (30), majd Franciaországban és az Egyesült Királyságban (22-22) esik; a legkevesebb diák pedig Belgiumban (9,3), valamint Svédországban, Norvégiában és Ausztriában (10 körül) jut. A két középfokú iskolai szinten széles sávban mozog a tanulók száma a belgiumi 7,7 és a törökországi 23,9 között. A pedagógusonkénti gyerekszám a törökországi mellett a legmagasabb Ausztráliában (18,6), míg a legkisebb Belgiumban, Norvégiában, Ausztriában és Svédországban (7,7-10,7). A tanár-diák arány tekintetében az iskolakötelesek oktatása területén Ausztriáról elmondható, hogy az európai átlagnak felel meg, illetőleg az élmézőnyben van. Ez annak a politikának köszönhető, amely meg a falusi iskolákat is az iskolakötelesek lakókörzetéhez közel telepíti, és többlet tanárokat állít be (például Bécsben 700-at) a más anyanyelvű tanulók integrációjának megkönnyítésére. Ezen túl az iskolaköteles korúakat oktató iskolák számára a pedagógiai akadémiákon „integrációs tanárok” képzésével törekszik fedezni az irántuk mutakozó szükségletet.

Egy ország lakosságának képzettségét befolyásolja, hogy köznevelési rendszerében az állam a *tanulók* mely rétegére fordítja a legnagyobb figyelmet. Ha pontosabban szemügyre vesszük az európai köznevelési rendszerek szereplőit, e szisztémák fejlődése mindenekelőtt abban mutatkozik meg, hogy fő figurái már nem a szakmunkások, hanem a tanulók és a főiskolai, egyetemi hallgatók.

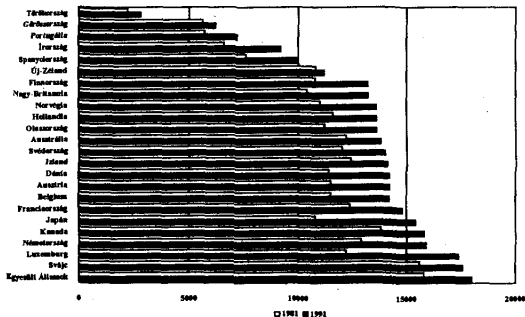
Ha összehasonlítjuk, hogy az egyes országok teljes költségvetésüknek mekkora hányadát fordítják az *oktatás költségeire*, akkor ez nagy különbségeket mutat: a 8,8-16% között mozog. Egy dologban azonban a különböző államok megegyeznek: a növekvő munkanélküliség és a költségvetések lefaragása ellenére az oktatás költségei, bár egyenlőtlen mértékben, de más ágazatokhoz képest kevésbé csökkentek. Ez érthető, hiszen az oktatás-képzés és a továbbképzés költségeinek biztos pénzügyi alapellátása kétségtelenül döntő feltétele a kvalifikált munkaerő utánpótlásának.

Európában az utóbbi 20 évben nem volt kétséges, hogy a képzésben való részesülés minden egyén alapvető joga, bár ennek realizálásában országonként nagyok a különbségek (vö. 2. táblázat). Jelenleg azonban egyes európai országokban fordulat következett be, pontosabban: egy konzervatív elgondolás jelent meg. Bizonyos körök régen meghaladott elképzeléseket vesznek újra elő: úgy gondolják, hogy a képzés területén helyes lenne a költségeket csökkentő „piros ceruza” alkalmazása, és javasolják, hogy az állam mellett az oktatásban részesülők is járuljanak hozzá a közoktatási kiadások fedezéséhez. Vissza szeretnék fordítani a mindenki számára képzési lehetőséget biztosító fejlődést. Ha ez a fenyegető lépés egy rövidlátó politikában érvényesülne, ott ugyan pillanatnyilag megtakarítást jelentene, hosszú távon azonban a jövő biztos tőkét herdálná el. Egy második szakaszban pedig megrázná a gazdaság stabilitását, felelős lenne a gazdaság hanyatlásáért.

Nem vitatható, hogy egy állam pénzügyi helyzete, gazdaságának különböző mutatói, termelésének volumene befolyásolja a köznevelési rendszerére fordítható

8. táblázat — A nemzeti jövedelem lakosonként

(Az egy főre eső bruttó belföldi termék, a GDP 1981-ben és 1982-ben az US-dollár 1985. évi árfolyamán)

költségeit. A bruttó belföldi termék, a GDP és annak alakulása (mintegy tízéves időtávban) hozzávetőlegesen jelzi a közoktatásra fordítható pénzügyi források mértékét (8. táblázat).

A GDP a máigukus 10 000 dollár érték alatt már csak néhány országban marad (Törökországban 3000, Görögországban 6500 és Portugáliában 7500 dollár, de valamivel alatta van Írországban is). Viszont Japánban, Kanadában és az USA-ban a GDP meghaladja az európai országokéit Németország, Luxemburg és Svájc kivételével. Az előbbi elemzések sora világosan mutatta: az alacsony GDP-nek a népesség gazdasági és szociális helyzetére gyakorolt hatása, befolyása a közoktatásra fordítható kiadásokra világosan megmutatkozik a magasabb szinteken képzetek kedvezőtlenebb arányában, kisebb számában is.

Köztudott, hogy a lakosság képzettségének minősége nagymértékben függ a különböző oktatási intézményekben működő pedagógusoktól, méltán áldozatosnak nevezhető munkájuk minőségétől. Vegyük tehát szemügyre ezzel kapcsolatban a társadalmat és a pedagógusokat leginkább foglalkoztató tényeket.

2. A pedagógusok munkafeltételei

A nevelők szélesen értelmezett munkafeltételei közül a következőkben társadalmi helyzetüket, a pedagógusszakmára felkészítő képzésüket, valamint bérezésük és munkaidejük összetett problémáját elemezzük.

A pedagógusok társadalmi felelőssége

A tanárok helyzete, társadalmi felelőssége Európa-szerte erősen és szinte soha nem tapasztalt mértékben változik; alig található pedagógiai-politikai konszenzus, folyamatoság, közös vonás.

A tanárok megváltozó helyzete és a szüntelen mozgásban lévő társadalom ma általában a következő jellemző képet mutatja:

A tanárok helyzete

Veszteség

a nevelésre vonatkozó egységes elképzelések:
 a társadalomban
 az államban
 az egyházakban
 a családban
 a szabad idő tekintetében
 védettség, összetartozás
 gondoskodás, bizalom
 egységes látásmód a politikai, társadalmi, gazdasági, technikai területekről
 kezdeményezőkézség, kreativitás, munkaöröm, ötletgazdagság
 folyamatos munka

A mai társadalom

Növekedés

áttekinthetetlen,
 dezorientált plúralizmus
 az élet különböző területein
 egyedül nevelők, dolgozó szülők, munkanélküli apák és anyák
 erőszak, brutalitás,
 bűnözés, közömbösség,
 érdektelenség,
 halálvágy
 technizálódás, fogyasztói magatartás, túlzott médiabefolyásoltság
 szabadidő-túlkínálat

Ennek a fejlődésnek sokféle nevelési elképzelés és nevelői ráhatás a következménye. A televízió és a komputer segítségével az otthon a „világ piacává” tágul. Többé nem az iskola nyit képet a világra, hiszen tanulói már magukkal hozzák az iskolába a világra vonatkozó diffúz tapasztalataik halmazát. S az iskola, hogy meg tudjon felelni ennek a szüntelenül áramló hatásnak, külső nyomásnak, gyakran túlságosan sok, túlzottan differenciált oktatási kínálatot – egyes országokban több mint 360-at – dolgoz ki számukra, s ezzel megnehezíti a szülők és a tanulók orientálódását. Az emberi kapcsolatok beszűkülnek, és nagyon hamar válik az oktatás legfontosabb, titkos céljává a leendő foglalkozásra beállítottság.

A jövődő foglalkozásra való felkészítésre túlzottan orientált oktatással kapcsolatban a tanároknak a tanulók „ügyvédjeiként” két feladatuk van. Először: mivel az emberek közötti kapcsolat létesítését a gyerekeknek meg kell tanulniuk, a társ, a másik ember iránti érzékenység fejlesztése és a másság elfogadtatása fontos, központi oktatási-nevelési tartalmakat jelentenek. Az ezekkel összefüggő feladatok teljesítése érdekében a tanároknak pusztá oktatókból megint nevelőkké kell válni-

uk. Másodsor: a tananyagban szükség van az információk differenciálására és strukturálására. Ez a gyerekek magukkal hozott eltérő ismereteinek, különböző tanulmányi és élettapasztalatainak (például vendégmunkások gyerekei, más anyanyelvű gyerekek stb.) a feldolgozása érdekében egy új tanár-diák viszony kialakítására kell vezessen. A tanulóknak és a tanároknak mindinkább partnerekké kell válniuk a tanulásban, és a pedagógus többé nem lehet – amint azt régebben, és helyenként még ma is elvárják – mindenben „illetékes”.

A helyi tantervekkel és az eltérő, viszonylagos iskolai autonómiával rendelkező európai országokban folyamatosan növekszik a tanárok társadalmi és pedagógiai felelőssége. Sok szó esik arról is, hogy a tanár ne csak a munkaerő „előállítója”, a gazdaság fenntartója, segítője legyen, hanem egyidejűleg a gyerekek ügyvédje is.

Európában az előbbieken felsorolt közös vonások, egyezések ellenére a tanárok képzési formái, valamint bérezésük, munkaidejük nagyon különböző.

A pedagógusképzés

A pedagógusképzés rendszere Európában és az USA országaiban, valamint Japánban eltérő. Állami egyetemeken, speciálisan erre a célra létesített tanárképző intézményekben (úgynevezett normáliskolákban) vagy mint például Ausztriában – a tanköteles korúak oktatásában működő pedagógusok számára létrehozott – pedagógiai akadémiákon megy végbe. A képzés időtartama 3–4 év. Utóbbiakban igen nagy súlyt helyeznek az elmélet-gyakorlat arányára, és prioritást élveznek a didaktikai-metodikai kérdések.

A pedagógusképzés országoként különböző a tekintetben, hogy a szerzett diplomák melyik iskolafokozaton, milyen életkorú tanulók oktatására jogosítanak, s hogy melyik intézményben, mennyi ideig tart a képzés (9. táblázat).

9. táblázat — A pedagógusképzés

(Az oktatandó tanulók életkora és a különböző iskolafokozatokra történő képzés helye, valamint időtartama szerint)

	Tanítványok életkora			A képzés helye és időtartama		
	Alapfok	Alsó közép-fok	Felső közép-fok	Alapfokon	Alsó közép-fokon	Felső közép-fokon
Egyesült Államok	6–11	11–14	14–17	Tk. pr., 4 év	Egy., 4 év	Egy., 4 év
Kanada	6–11	11–14	15–17	Tk. pr., 4 év	Egy., 4 év	Egy., 4 év
Japán	6–11	11–14	15–17	Tk. pr., 4 év	Egy., 4 év	Egy., 4 év
Ausztrália	6–11	11–14	15–17	Tk. pr., 3 év	Egy., 4 év	Egy., 4 év
Ausztria	6–9	10–13	14–18	Sp. k., 2 év	Sp. k., 3 év	Egy., 4–6 év
Belgium	6–11	12–14	15–17	Sp. k., 3 év	Sp. k., 3 év	Egy., 4–5 év
Dánia	7–12	13–15	14–18	Sp. k., 4 év	Sp. k., 4 év	Egy., 4–6 év
Anglia és Wales	5–10	11–13	14–17	Tk. pr., 3–4 év	Tk. pr., 3–4 év	Egy., 4–5 év
Finnország	7–12	13–15	16–18	Tk. pr., 5 év	Egy., 4–5 év	Egy., 4–5 év
Franciaország	6–12	11–14	15–17	Tk. pr., 4 év	Egy., 4–5 év	Egy., 6 év
Németország	6–9	10–15	16–18	Tk. pr., 4,5–5 év	Tk. pr., 4,5–6 év	Egy., 5–6 év
Irország	6–11	12–14	15–17	Tk. pr., 3 év	Egy., 5–6 év	Egy., 4 év
Olaszország	6–10	11–13	14–18	Középfokú, 4 év	Egy., 4 év	Egy., 5–6 év
Hollandia	6–11	12–14	15–17	Sp. k., 4 év	Sp. k., 4 év	Egy., 6–7 év
Norvégia	7–12	13–15	16–18	Sp. k., 3 év	Egy., 4–5 év	Tk. pr., 5 év
Skócia	5–11	12–14	16–18	Tk. pr., 4 év	Tk. pr., 4 év	Egy. diploma
Spanyolország	6–10	11–13	14–17	Tk. pr., 3 év	Tk. pr., 3 év	Egy., 4–6 év
Svédország	7–12	13–15	16–18	Tk. pr., 4 év	Egy./Tk. pr., 4–5 év	Egy., 4–5 év
Svájc	7–12	13–15	16–19	Középfokú, 5–6 év	Tk. pr., 4–5 év	Egy., 10 év
				ill. Tk. pr., 2–3 év		

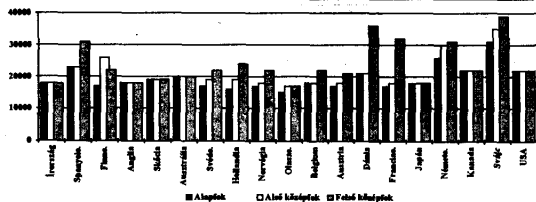
Sp. k.: Speciális pedagógusképző intézetek, akadémiák; Tk. pr.: Tanárképző egyetemi program; Egy.: Egyetemi tanárképzés

A pedagógusok bérezése

A pedagógusképzés nem elhanyagolható költségeivel – és természetesen különböző pedagógiai szempontokkal is – összefügg az a tény, hogy az egyes országok köznevelési rendszereiben általánosnak tekinthető cél az, hogy a pedagógusokat egy kvázi „tisztviselő” státusba kössék be, annak érdekében, hogy lehetőleg hosszú távon maradjanak az iskolákban. A pályán tartás folyamatában a pedagógusfizetésnek jelentős szerepe van. Befolyásolja azt mind az iskolafokozat (és -típus), ahol a tanár tanít, mind a szolgálati idő. Lássunk erre néhány példát!

A képzés *fokozatai szerint* a bérek alakulásával összefüggésben a következőket állapíthatjuk meg.

1. ábra — Kezdő pedagógusfizetések a képzés fokozatai szerint (A pedagógusok bére az alapfokú, valamint az alsó és a felső középfokú iskolákban 1992-ben, évente US-dollárban)

Az alapfokú oktatásban a kezdő fizetések európai átlagban évente pontosan a 20 000 dollárnak felelnek meg. Az átlagbér fölött Svájc és Németország, valamint az iskolareform óta Spanyolország van. Az alsó és a felső középfokú iskolákban nagyon eltérő a fejlődés, de az élen ezeken a szinteken is Svájc van, Spanyolországgal, Franciaországgal és Németországgal együtt.

A *szolgálati évek száma* eltérően befolyásolja a nevelők fizetésének alakulását. Lássuk erre az alsó középfokú iskolák példáját, ahol a tanuló-pedagógus kötéds kiváltképp erős, és ezért nagy jelentőségű a gyakorlott, tapasztalt pedagógusoknak a pályán megtartása, amiben a pedagógusfizetés, annak a szolgálati évek számával való arányos emelkedése igen jelentős szerepet játszhat (10. táblázat).

10. táblázat — Pedagógusfizetések az alsó középfokú iskolákban

(A kezdők, a pályájuk derekán működők fizetése és a maximumbér a nemzeti valutára konvertált US-dollárban 1991-ben, illetve 1992-ben)

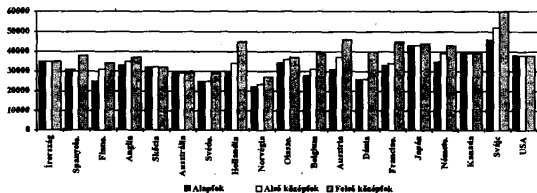
	PPP	Pedagógusfizetések konvertált dollárban (PPP)			Pedagógusfizetés az egy főre eső GDP arányában				
		Kezdő	15 év után	Maximum	Kezdő	15 év után	Maximum		
Egyesült Államok	1991	1,00	21 481	33 033	36 468	22 001	98	150	166
Egyesült Államok	1992	1,00	22 171	34 213	37 771	22 868	97	150	165
Európán kívüli országok									
Ausztrália	1992	1,36	20 279	29 544	29 544	16 566	122	178	178

	PPP	Pedagógusfizetések konvertált dollárban (PPP)			Pedagógusfizetés az egy főre eső GDP arányában				
		Kezdő	15 év után	Maximum	GDP/fő	Kezdő	15 év után	Maximum	
Ontario (Ottava)	1992	1,29	39 225	46 375	46 967	20 027	196	232	235
Saskatchewan	1992	1,29	21 579	37 190	39 466	20 027	108	186	197
Québec	1992	1,29	22 078	35 747	38 560	20 027	110	178	193
Japán	1991	0,19	17 743	31 880	43 325	19 026	93	168	228
Brit-szigetek									
Anglia és Wales	1992	0,64	17 444	32 709	35 986	16 383	106	200	220
Írország	1992	0,67	17 954	28 525	35 334	11 992	150	238	295
Skócia	1992	0,64	18 286	31 934	31 934	16 383	112	195	195
Közép-Európa									
Ausztria	1992	14,20	17 593	34 334	37 401	18 332	96	187	204
Belgium	1992	39,16	17 973	24 928	30 541	17 910	100	139	171
Franciaország	1992	6,56	18 058	27 799	34 485	19 014	95	146	181
Németország	1992	2,13	29 943	36 278	38 994	19 809	151	183	197
Olaszország	1992	1,499	16 963	20 886	27 066	17 494	97	119	155
Hollandia	1992	2,16	19 050	26 958	33 762	17 134	111	157	197
Spanyolország	1992	0,116	23 696	26 097	30 509	13 125	181	199	232
Svájc, városi	1992	2,26	34,643	46,776	52,391	22,091	157	212	237
Svájc, falusi	1992	2,26	30 455	41 300	47 896	22 091	138	187	217
Svájc (Zürich)	1992	2,26	38 537	49 900	60 046	22 091	174	226	272
Észak-Európa									
Dánia, városi	1992	9,30	20 800	25 381	26 387	18 383	113	138	144
Dánia, falusi	1992	9,30	19 432	24 502	25 754	18 383	106	133	140
Finnország	1992	6,38	19 764	30 366	30 974	16 163	122	188	192
Norvégia	1992	10,18	18 599	20 764	23 059	17 491	106	119	132
Svédország	1992	8,44	19 139	23 996	25 578	16 695	115	144	153
Néhány nem európai OECD-ország									
Hongkong	1992	7,75	20 973	40 289	57 786		Nincs adat		
Tajvan – A Bonus	1992	25,1	15 060	22 590	30 120		Nincs adat		
Tajvan	1992	25,1	15 060	25 100	33 466		Nincs adat		
India	1992	16,2	1 864	2 808	2 916		Nincs adat		
Pakisztán	1992	20,5	1,254	2,229	2,299		Nincs adat		

A táblázat adatai egy-egy országcsoporton belül figyelemre méltó egyezéseket mutatnak ugyanakkor, amikor régióként jellemzően különböznek. Így a nem európai államokban – kivéve Japánt – a pályájuk delén álló pedagógusoknak, akik a kezdőknél jelentősen nagyobb fizetést élveznek, pályájuk végére viszonylag kevéssel – szélső esetben, Ausztráliában, semennyivel sem – emelkedik a bére. A Brit-szigetek országaiban viszont a szolgálatba lépéstől a pálya végéig közel egyenletes az emelkedés. Ehhez hasonlóan, a táblázatba foglalt néhány kiválasztott ázsiai országban szintén ütemes a fizetések növekedése a szolgálati idő egyes szegmenseiben, de a Brit-szigetekénél lényegesen magasabb bérszínvonalon. Az észak-európai államokban ismét a nem európai országok gyakorlata érvényesül: a kezdeti évektől a szolgálati idő közepére elért jóval nagyobb emelkedés megtorpan, a szolgálati idő végére csak kevéssel mozdul el pozitív irányba.

A pedagógus-maximumberek Svájcban és Japánban a legmagasabbak (2. ábra). Lényeges megjegyezni, hogy az oktatással kapcsolatos kiadások jelentős részét a legtöbb országban nem a pedagógusok beralapjára fordítják. A pálya végén is csak néhány országban emelkedik évi mintegy 30 000 US-dollárra, egy pár országban pedig 40-45 000-re (Németország, Japán, Franciaország, Hollandia és Ausztria), s messze a legmagasabb Svájcban, ahol eléri az évi 60 000 US-dollárt (2. ábra).

2. ábra — Pedagógusfizetések a pálya végén a képzés fokozatai szerint (1992-ben, évente, US-dollárban)

Az európai köznevelési rendszerek további közös vonása a *pedagógusszakma elnőiesedése*: az iskolák alsó fokán jelentős túlsúlyban vannak a nő pedagógusok: az összes nevelőnek mintegy 90–100%-a. Ebben a viszonylag alacsony pedagógusbéreknek is szerepük van. A nő és a férfi oktatók arányának viszonylagos kiegyenlítetttsége csak a jobban fizetett, magasabb fokú szakképzés, illetőleg a kézműipari-technikai területen található. Jellemző továbbá az is, hogy a pálya elhagyása gyakoribb a férfiaknál, mint a nőknél. Ebben a férfiaknál a szabadidő megnövekedése lényegesen kisebb szerepet játszik, mint az iskoláinál nagyobb kereseti lehetőségek vonzása. Eddig minden kísérlet több férfi megnyerésére a pedagóguspálya számára hasztalannak bizonyult, s ez a nevelőmunkában mind nagyobb problémát fog jelenteni. Végül egyre növekvő mértékben válik majd közoktatás-politikai szintű gonddá, amelynek megoldása, úgy tűnik, csakis a pedagógusfizetések általános emelése útján lesz lehetséges.

A pedagógusok munkaideje

A pedagógusfizetés kényes kérdéséhez hasonlóan „húsba vágó” problémát okoz a nevelők munkaideje, amely nem mérhető egyszerűen valamilyen megszabott óraszámra, akárcsak az úgynevezett kötelező óraszámra sem. Bár a pedagógusok munkaideje más dolgozókéhoz hasonlóan, szintén munkájukhoz igazodik, de az ő munkatevékenységük: az embernevelés speciális, semmi máséhoz sem hasonlítható tevékenység. Nem vethető össze semmiféle más munkával, hiszen gyerekekre, serdülőkre, ifjakra irányul, és személyiséget épít.

Emberpalántákra hat, s ezért az életkorukhoz, életritmusukhoz, teherbíráshoz, sajátos szükségleteikhez kell alkalmazkodnia. A felnővekvők egészséges testi-lelki fejlődése szempontjából oly szükséges nyári szünidő biztosítása miatt a tanárok munkaideje már attól a tényőtől is bonyolult, hogy egy-egy munkaévük a tanévből és a nyári szünidőből épül fel, s hogy magát a tanévi munkát is – a többi szakmában szokatlan periodikussággal – rövidebb-hosszabb szünetek oldják-szakítják meg. Ezen túl órárendjük – főként, ha összeállításuk a pedagógiai követelmények jelentették a döntő szempontot – egy héten belül sem tesz lehetővé

naponta visszatérően ütemezett elfoglaltságot. S mindez életre szólóan tagadja meg a pedagógusoktól a rendszeres felnőtt lét követelte életritmus kialakulását.

A pedagógusmunka személyiségfejlesztést jelent, amely nem végezhető órákra bontottan; percek kalodájába szorítva, hanem a nevelőn kívüli tényezőktől: a személyiségfejlődés, -fejlesztés egyedi problémáitól, konfliktusaitól, a velük való foglalkozás időigényétől függ.

A különböző országokban eltérően alakul a tanévnek a tanítási napok számával mért hossza, valamint az iskolai szünnapok, szünidők időtartama (11. táblázat).

11. táblázat — A tanítási nap, a tanév és a szünnapok, szünidők

	Tanítási napok			Össz. tan. hét	Szünidők (hetek száma)					Össz.
	heten-ként	évente	tanári m. nap		őszi	kará-csonyi	téli	tava-szi	egyéb nyári	
Egyesült Államok	5	180	185	37,0	1	1,5		1,5	10	14,0
Kanada	5	180–200	180–195	38,0	1	2	1	0,5	1	8 13,5
Japán	6	210–220		39,0						12–13
Ausztrália	5									
Ausztria	5–6	216	216	39,3	1	2		1,5	1	8 13,5
Belgium	5	182		36,4						
Dánia	1 2	5 200	204	40,8	1	1,5	1	1,5	1	7 13,0
	3	5 203	199	39,8	1	1,5		1,5	1	7 12,0
Anglia/Wales	5	190	195	39,0	1	2	1	2	1	6 13,0
Finnország	5	190	193	38,6		1,5	1	1		11 14,5
Franciaország	5	175	176	35,2	2	2	1	2	1	6 14,0
Németország	5–6	225	225	40,9	1	1	1	2,5	2	6 13,5
Írország	1 2	5 180	184	36,8	1	3		2		10 16,0
	3	5–6 200	200	36,4						
Olaszország	1 2	6 215	215	35,8	1	2		1		13 17,0
	3	5								
Hollandia	5	195	190	38,0	2	2	2	2		7 15,0
Norvégia	1 2	5 185	190	38,0	1	2	1	1,5	0,5	8 14,0
	3	5 187	190	38,0						
Skócia	5	190	195	39,0	1	2		1	1	7 12,0
Spanyolország	5	165	190	38,0						
Svédország	5	178	191–194	38,4	0,5	2,5	1	1		10 15,0
Svájc	5–6	200–240	200–240	38–40						12–14
		(kantononként változó)								

¹ Alapfok

² Alsó középfok

³ Felső középfok

A nemzetközi vitáknak ismételtelen megjelenő kérdése a tanárok tényleges munkabeli megterhelésének, oktatási kötelezettségének (heti óraszám) és előírt munkaidejének (iskolai jelenlétének) a mértéke (12. táblázat). Mindkettőnek szociális és gazdaságpolitikai jelentősége van.

12. táblázat — A tanárok oktatásra fordítandó és előírt munkaideje

	Tanítási hét			Tanórán, kívüli kötelező tanári jelenlét	Heti órák becsült száma	
	Tanítási órák		Heti tanítási idő percekben		Oktatás	Összesen szükséges
	Heti óraszám	Tanóra percek				
Egyesült Államok	1		1830	Van	30,5	36,0
	2	25	1250		20,8	36,2
	3	25	1375		22,9	36,5
Kanada	1		1650	Van	27,5	32,5
	2	5	1375		25,0	32,5
	3	4	1100		20,0	32,5

		Tanítási hét			Tanórán kívüli kötelező tanári jelenlét	Heti órák becsült száma	
		Tanítási órák		Heti tanítási idő percekben		Oktatás	Összesen szükséges
		Heti óraszám	Tanóra percek				
Japán	1	20	45	1000	Nincs	20	25-29
	2	20	50	1000		20	30
	3	20	50	1000		20	32
Ausztria		24-26	50	1200-1300	Nincs	20-22	
Belgium	1	22-28	50	1100-1400		18-24	22-29
	2	22-24	50	1100-1200		18-20	22-24
	3	20-22	50	1000-1100	16-18	20-22	
Dánia	1,2	27	45	1215	Nincs	20-21	25
	3	19-22	45	855-900		16-17	22-24
Anglia/Wales	1	40-45	35-40	1400-1800	Van	24-30	32
	2,3	30-36	35-40	1050-1400		20-24	32
Finnország	1	23	45	1035	Nincs	18	17-23
	2	16-23	45	720-1035		12-18	15-23
	3	16-23	45	720-1035	12-18	15-23	
Franciaország	1	27	55	1500	Nincs	27	29
	2	21-23	55	1200-1300		21-23	
	3	15-18	55	825-1000	15-18		
Németország	1	27	45	1260	Nincs	21	25-30
	2	27-28	45	1215		20	27-28
	3	24	45	1080		18	24
Írország	1	25	60	1500	Van	25	28
	2,3	18-22	60	1320		18-22	28
Olaszország	1	24	60	1440	Nincs	24	29
	2	18	60	1080		18	23
	3	18	60	1040		18	23
Hollandia	1	27	60	1560	Nincs	27	40
	2	29	50	1450		24	29
	3	29	50	1450	24	29	
Norvégia	1	27	45	1215	Nincs	21	27
	2	22-26	45	990-1170		17-20	22-26
	3	17-24	45	765-1080	13-18	17-24	
Skócia	1	25-26	60	1500	Van	25	32,5
	2,3	35	40	1400		23	32,5
Spanyolország	1,2	25	60	1500	Van	25	30
	3	15-18	60	900-1050		15-18	15-18
Svédország	1	29	40	1160	Nincs	20	26
	2	24	40	960		16	24
	3	21-29	40		14-19	24	
Svájc (Kantononként eltérő)	1	30	50	1500	Van	25	25
	2	28	50	1400		23	23
	3	22-27	45	990-1215	17-21	17-21	

¹ Alapfok

² Alsó középfok

³ Felső középfok

* Tanulói kötelezettség; a tanári terhelés kisebb lehet

A pedagógusoknak a tanórákon túl előírt munkaideje – iskolai kötelező jelenléte – időtartamának oktatáspolitikai megítélése nagyon különböző. A következőkről van szó: a tanórákra való fontos előkészületi időről, a didaktikai segédeszközök kidolgozásáról, elkészítéséről, a járulékos pedagógiai kötelezettségek teljesítéséről, valamint a szülőkkel folytatott munkáról. Ezek olyan feladatai a tanárnak, amelyeket vagy az iskolában kell teljesítenie, vagy otthon, saját szabad időbeosztása alapján. Arról is van szó, hogy a jól kisépitett egész napos oktatást folytató, illetve Gesamtschulék-at is működtető országokban a tanári hivatás gyakran nevelői tennivalókat is magában foglal.

A pedagógiai *felelősség az iskolai képzésért* differenciált az egyes államokban. A spektrum a centralizált és a decentralizált döntési szinteknek, azok tartalmának és arányának majd csak valamennyi árnyalatát magában foglalja. Ez visszatükröződik mind az iskolai önkormányzatok formáiban, mind az iskolák autonómiájának a fokában. E tekintetben országonként nagyok a különbségek a pedagógiai munka felépítéséért és súlypontozásáért vállalt központi, helyi és iskolai döntések arányában kifejeződő felelősségnek (14. táblázat). A döntések jelentős részét lokális és regionális feltételek egyaránt befolyásolják.

14. táblázat — Döntési területek

(Az iskolai szintű döntések területenként a nyilvános alsó középfokú oktatást érintő valamennyi döntés %-ában)

	A pedagógiai munka szervezése	Döntési mezők		Gazdasági kérdések
		Az iskola belső struktúrája	Személyi kérdések	
Ausztria	25	8	—	11
Belgium	18	6	—	2
Dánia	22	9	5	4
Finnország	16	13	6	4
Franciaország	20	3	4	7
Németország	22	6	—	4
Irország	22	18	17	17
Új-Zéland	25	13	25	10
Norvégia	18	6	—	7
Portugália	19	6	10	7
Spanyolország	22	—	2	4
Svédország	22	9	8	7
Svájc	9	—	—	—
Egyesült Államok	19	5	2	—

Közös nevezőt jelent — ha országonként különbözőképpen fejlett szintű is, de valamennyi államban megtalálható — a tanulóknak az iskola ügyeibe való beleszólási, a döntéshozatalban való együttműködési joga. Ennek, az iskola demokratizálása szempontjából oly nagy fontosságú elemnek az erősítése részben még megvalósítandó, de feltétlenül szükséges és sürgető feladat, hiszen a felelős állampolgár nevelése szempontjából alapvető jelentőségű — s ezzel összefüggésben a pedagógusok társadalmi súlyának, megbecsülésének szempontjából kulcskérdést jelent.

Fordította és szerkesztette: *Majzik Lászlóné*